

FRONTIERA ROMÂNNO-CEHOSLOVACĂ LA 1920

*Conf.univ.dr. Victor AELENEI
Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza“, București*

Statul cehoslovac și-a proclamat independența în urma dezmembrării Imperiului Austro-Ungar, la 28 octombrie 1918, la Praga, ca expresie politică născută din război, când o parte a reprezentanților slovaci și cehi, prin libera lor voință, s-au înțeleș la 30 mai și 30 octombrie 1918, la Pittsburg să formeze o națiune, unind cele două naționalități care erau răspândite până atunci între Austria și Ungaria.

La constituirea teritorială a Cehoslovaciei, Conferința Păcii din 1919-1920 a combinat mai multe principii și drepturi: principiul naționalităților, principiul autodeterminării, dreptul istoric, principiul economic și strategic. Putem afirma prin analiza istorică și faptică ce va urma a acelei perioade că aspectul etnic al Cehoslovaciei demonstrează însă că principiul naționalităților n-a putut produce un stat național „pur“ fără minorități, dar prin recunoașterea dreptului la autodeterminare, a dreptului istoric al națiunii majoritare s-a reușit construcția statală.

Statul cehoslovac cuprindea, din punct de vedere teritorial, provinciile istorice Boemia, Moravia și Silezia, la care s-au adăugat Slovacia și Rusia Subcarpatină (Rutenia), având o suprafață de 140.394 km². *Majoritatea populației „(66,9%), din punct de vedere etnic, era formată din cehi și slovaci, în număr de 8.760.907, la care s-au adăugat germanii (22,3%); ungarii (500.000), rutenii (461.849) și polonezii (100.000) au format în total 10,8%. Populațiunile de origine slavă formează majoritatea (68,9%). Germanii sunt stabiliți în Boemia, în jurul frontierei, în Moravia și în celelalte regiuni, iar după recen-sământul din 1921, numărul lor a fost de 3.123.568“ [1].*

Despre românii din întreg Maramureșul avem o confirmare chiar din partea unui istoric ungar care scria: *„În Maramureș erau, la începutul secolului al XIX-lea, 116.580 de locuitori. Românii locuiau în 51 de sate, unguri în 5 sate, iar germanii, rutenii și evreii în câteva sate. După religie, au fost: 93.678 de greco-catolici, 962 de reformați, 108 luterani și 4.976 de mozaici. Numărul reformaților este al ungarilor; numărul luteranilor este al germanilor; numărul mozaicilor este al evreilor, iar numărul greco-catolicilor este al românilor și rutenilor“ [2]. După tratatul de la Trianon, s-a atribuit României o parte din fostul comitat al Maramureșului, cuprinzând 56 de comune și orașul Sighet, locuit în 1910 de 150.468 de*

persoane (42,19% din totalul fostului comitat Maramureș). După recensământul din 1923, populația județului Maramureșului a fost de 151.342 locuitori, iar repartitia după naționalități era astfel: români – 100.384, unguri – 6.200, germani – 1.268, evrei – 38.590 și alții – 4.900. După tratatul de la Sèvres, pe teritoriul Maramureșului aparținând Cehoslovaciei a rămas un număr de 10.800 de români dispuși în următoarele sate: Apșa de Sus, Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Peri, Slatina, Bocicău-Mare, Poiana, Cabala, Rahău, Bogdan, Biliu și Frașina.

Referitor la formarea teritoriului cehoslovac, Paul de Lapradelle, afirma: *„Constituirea teritorială a Cehoslovaciei, care pune problema soartei germanilor din Boemia, masă etnică de 3.400.000 de locuitori, grupați în cea mai mare parte în platoul boemian, s-a făcut prin încorporarea în republică a acestei minorități considerabile. Argumentele economice și strategice ale delegațiunii cehoslovace au dominat aici argumentele etnice ale experților. La frontiera polono-cehoslovacă, regiunea minieră Teschen, care constituie în același timp un nod de căi ferate important, a fost în cea mai mare parte acordată cehilor, atunci când dominantă e poloneză. Totuși, Conferința ambasadurilor care a operat împărțirea s-a silit să repartizeze echitabil naționalitățile“* [3]. Ungurii formau grupe numeroase în regiunea de sud a Slovaciei și parțial în Rutenia, fiind răspândiți mai mult în orașele slovace, iar polonezii locuiau în regiunea Ceske Tesin.

Conferința Păcii din 1919-1920 a luat în considerație dreptul istoric deoarece în secolul al VII-lea a fost un stat slav pe actualul teritoriu al Cehoslovaciei, întemeiat de Samo; în secolul al IX-lea a existat Imperiul Moraviei Mari, înființat de Ratislav și care a fost distrus de unguri în secolul al X-lea, iar Boemia, Moravia și Silezia au constituit un regat independent până la 1620.

„Mai înainte de fondarea statului independent cehoslovac – spune Milan Hodza – limba slovacă a suferit influența cehă, de exemplu, în operele lui Ursik și Herben, după cum și slovacă a exercitat și exercită încă influența sa asupra cehei“ [4].

Totuși, elementul esențial al unității naționale l-a constituit voința cehilor și a slovacilor de a trăi uniți în statul lor național, voință care s-a manifestat din partea slovacilor prin manifestul lui Juriga, citit în Parlamentul ungar (octombrie 1918), prin declarația de la S. Martin a Consiliului Național, ca și prin Convenția de la Pittsburg.

Pentru noi – cităm iarăși pe Milan Hodza – chestiunea decisivă este de a ști dacă națiunea slovacă a manifestat voința sa pentru o unitate națională cehoslovacă. Un răspuns semnificativ a fost dat prin declarația de la S. Martin; ar fi o greșeală fatală dacă am considera această declarație ca

lipsită de importanță, căci ea constituie un însemnat și fundamental act diplomatic. Un alt document important este cel cunoscut sub numele de **Convenția de la Pittsburg**. Semnificația sa politică nu trebuie să fie desconsiderată sub pretext că ea a fost semnată de slovacii care n-au avut autorizația să vorbească în numele întregii națiuni slovace. Din punct de vedere internațional, Comitetul Național al cehilor și slovacilor a fost recunoscut ca singurul organ național autorizat. Totuși, Convenția de la Pittsburg are o semnificație morală, deoarece slovacii din America au luat, de asemenea, parte la lupta care s-a sfârșit prin liberarea noastră națională.

Pentru analiza noastră ne interesează rutenii, „*care locuiesc în masă compactă în așa-zisa Rusie Subcarpatică*“ (Rutenia), unde există și o populație română ce-și păstrează identitatea națională. Acești ruteni „*sunt și ei o ramură a rasei slave, ca și cehii și vecinii lor slovacii. Rusia Subcarpatică este o zonă de tranziție între cele două ramuri slave – cehii și slovacii – și populația sa ruteană prezintă particularități etnice, lingvistice și religioase*“ [5]. Despre venirea rutenilor și ocuparea teritoriul dacic unde existau și români, maramureșenii, avem următoarea afirmație a delegației maghiare la Conferința Păcii din „Nota XIII asupra chestiunii rutene (Neuilly, 21 ianuarie 1920)“: „*Când Înțelegerea a format pe versantele Carpaților teritoriul autonom rutean, compus din comitatele Maramuros (Maramureș), Ung, Ugogsa și Breg, spre a le atribui Cehoslovaciei, ea n-a auzit decât una din părțile în cauză ... rutenii și românii nu pot fi autohtoni în aceste ținuturi. În secolul al XIV-lea, Ludovic cel Mare, ieșit din Casa de Anjou, a permis unui grup de ruteni, urmăriți de polonezi, să se stabilească în Ungaria. Sub conducerea prințului Theodor Koriatovici, ei s-au stabilit într-o parte din comitatele Bereg, Ung și Maramuros ... din aceste elemente se coboară poporul rutean. Poporul rutean n-a pretins niciodată o independență națională, nesuferind nici o presiune capabilă să deștepte în sufletul său asemenea aspirațiuni...*“ [6].

Sub dominația maghiară ei n-au avut decât puține școli [7] și de aceea nivelul lor cultural era foarte scăzut, iar dezvoltarea economică slabă. Populația aceasta era des bântuită de epidemii și de foamete. Sub noul regim autonom – Rutenia este o provincie autonomă – ea s-a transformat. Populația orașelor a sporit, satele au progresat. Numărul școlilor s-a înmulțit și regiunea s-a dezvoltat din punct de vedere economic“ [8].

Uniunea între Rutenia și Cehoslovacia a fost recunoscută de ele într-un tratat, ultimul dintre acestea garantează într-un mod special autonomia rutenilor. Ele s-au pus de acord pentru a admite ca dispozițiile acestui tratat, în măsura în care ele afectează minoritățile etnice, religioase și lingvistice, să fie puse sub garanția Societății Națiunilor. Puterile Aliate și

Asociate cred că tratatul semnat de ele cu statul cehoslovac dă populațiilor provinciei autonome a Ruteniei mijlocul de a face cunoscut în mod public dorințele lor. Pactul Societății Națiunilor dă, de altfel, oricărui membru al Consiliului Societății dreptul să atragă atențiunea semnatarilor tratatului încheiat la Saint-Germain-en-Laye, la 10 septembrie 1919, între principalele Puteri Aliate și Asociate și statul cehoslovac, asupra oricărei chestiuni relative la ruteni, care ar merita examenul lor. În aceste condițiuni, puterile cred că interesele populațiilor frontierelor sunt pe deplin apărate“ [9].

Comisia teritorială pentru analizarea frontierelor României formată din experții americani, englezi, francezi și italieni a decis la 28 martie 1919 ca frontiera cu Cehoslovacia să urmeze în principiu cursul Tisei (mai puțin experții francezi și italieni care includeau întreg teritoriul maramureșean la pământul străbun românesc).

În prima parte a lunii ianuarie 1919, Maramureșul a fost invadat de trupe ucrainiene care au ocupat valea Tisei împreună cu Sighetul și ținutul din dreapta Vișeuului până mai sus de Leordina, iar în 17 ianuarie 1919 armata română zdrobește forțele ucrainiene și ocupă ambele maluri ale Tisei, fără ca guvernul român să aibă o viziune fermă. Deși, în baza acordului dintre comandantul armatei cehe și generalul Prezan cu prilejul salvării acesteia de către armata română de la ofensiva zdrobitoare a ungarilor în 1919, s-a fixat o linie de demarcație care dădea românilor întregul Maramureș, fapt confirmat la 15 martie 1920 de către Osuski, șeful delegației cehe la tratativele cu Vaida, șeful delegației române la Londra, în același an, când trebuiau încheiate documentele în cauză, delegația ceahă a refuzat să semneze pe motiv că delegația română nu are împuternicirea legală necesară (depline puteri). Apoi, guvernul Averescu a ordonat, cu o grabă nejustificată, retragerea armatei române dincoace de Tisa.

La negocierea acestei frontiere, o considerabilă porțiune de pământ străbun, datorită unei situații conjuncturale improprie, este lăsată la cheremul străinătății. Maramureșul din dreapta Tisei, lăsat, condamnat de ușor, Cehoslovaciei, care, în 1920 profitând de indecizia guvernului român, îl ocupă prin surprindere.

Protocolul din 4 mai 1921, semnat la Praga, prevedea „*regularea unor detalii de frontieră între România și Cehoslovacia*“ [10] printr-o comisie mixtă care va trasa frontiera comună între 20 și 30 iunie 1921. De asemenea, documentul menționează că „*Cehoslovacia dă României opt comune și o suprafață de 175 de km pătrați, cu o populație de 10.800 de persoane, dintre care 7.093 români, iar România dă Cehoslovaciei trei*

comune cu o suprafață de 60 de km pătrați și cu o populație de 3.112 locuitori, dintre care 6 români“.

Conform art. 3, pct. 2 din tratat, delimitarea frontierei comune are următorul traseu: „*De la cota 123, la aproximativ 1.200 m la est de Magosliget, care este punctul comun celor trei fruntarii ale Cehoslovaciei, României și Ungariei, către Nord-Est și până la cursul Batarului:*

- linie de determinat pe teren;*
- de aici, spre Est și până la punctul unde Batarul se desparte de linia administrativă dintre comitatele Ugocsa și Satmar;*
- cursul Batarului către amonte;*
- de aici, în general, către Est și până la cota 652, aflată pe munții Avas la 6 km, aproximativ la Sud-Vest de Velete;*
- linie de determinat pe teren, mergând paralel cu șoseaua Tiszanjlak-Halm, la o distanță cel puțin de 1 km, tăind calea ferată la aproximativ 500 de m la Sud de stațiunea Nevetlen-falba, urmând apoi în general linia de despărțire a apelor Batar la Nord și Tur la Sud, trecând prin cotele 238 și 582;*
- de aici către Sud-Est și până la cota 943 la Sud de Remete;*
- linia de despărțire a apelor Tisei la Nord și Turului la Sud;*
- de aici către Nord și până la un punct de ales pe cursul Tisei și la aproximativ 1 km în amonte de Remete;*
- linie de determinat pe teren;*
- de aici către Est și până la un punct de ales în amonte de confluența Tisei cu Visso, astfel încât calea ferată Sighetul Marmației – Borșa să fie lăsată în întregime pe teritoriul român, dând totdeodată Ceho-Slovaciei maximul de ușurințe pentru a face o racordare a căii ferate Huszt, Apșade-Jos, Korosmezo la Nord de Tisa și în întregime pe teritoriul cehoslovac;*
- cursul Tisei către amonte;*
- de aici către est și până la cota 1655 care este punctul Carpaților comun bazinelor celor trei râuri Tisa, Viso și Ceremuș;*
- linia de despărțire a apelor Tisei și Viso.*

Punctul 1655 este punctul comun celor trei fruntarii ale Ceho-Slovaciei, Galiției Orientale și României“.

Comisia mixtă româno-cehoslovacă, la 16 aprilie 1925, a definitivat prin Protocolul semnat la București demarcarea liniei de frontieră comună româno-cehoslovacă și a rezolvat regimul proprietăților din zona de frontieră.

Alianța lor, concretizată în Mica Înțelegere, a fost un obstacol de netrecut pentru Ungaria atâta vreme, cât acest stat care revendica teritoriul pe seama atât a României, cât și a Cehoslovaciei, nu a avut în spate

sprijinul Germaniei. Frontiera româno-cehoslovacă a fost un obstacol de netrecut și pentru Polonia care revendica nu numai ținutul Teschen, ci și alte părți ale teritoriului cehoslovac. Nu e mai puțin adevărat însă că mult controversata problemă a Teschen-ului care, în anii imediat postbelici s-a internaționalizat fără a se fi putut găsi o formulă de compromis, a îndepărtat Polonia de Mica Înțelegere, făcându-se astfel o breșă serioasă în sistemul central european de securitate. În anii tragici ai crizei cehoslovace (1938-1939), frontiera româno-cehoslovacă a devenit singura poartă de salvare pentru refugiații din această țară cotropită de forțele germane, ungare și polone [11].

Note bibliografice

[1] Sofronie, George, *Principiul naționalităților...*, București, Editura Albatros, 1999, p. 80

[2] Pál, Magda, *Magyarország és a határvidékének statisztikai és geographiai leirása*, Pest, 1809, p. 424

[3] de Lapradelle, Paul, *La frontière. Étude de Droit International*, Paris, Les Éditions internationales, 1928, p. 102

[4] Hodza, Milan, *L'unité d'une nation, Tchèques et Slovaques*. În: „La Revue Mondiale“, 1 mai 1933, p. 14

[5] *La Tchecoslovaquie*, Praga, Orbis, p. 23

[6] Seișanu, Romulus, *Principiul naționalităților*, București, Editura Albatros, 1996, p. 294

[7] *Ibidem*. În nota XIII, anexa 5, în documentele maghiare relative la Conferința păcii, ca să justifice această absență de școli, se pretinde că rutenii au o aversiune accentuată față de învățământ, iar „preoții catolici greci“ au făcut „imposibilă creațiunea școlilor de stat din pură aversiune față de intervenția statului“

[8] *Ibidem*

[9] *Ibidem*

[10] *Arhiva M.Ap.N.*, fond 950, dosar 2, 1921, poziția 22, fila 651-652

[11] Moisuc, Viorica, *La France et la crise politique en Europe Centrale en 1938*. În: „Revue Internationale d' Histoire Militaire“, nr. 83 – Vincennes – 2003, pp. 73-88